

PAPER DETAILS

TITLE: Bâb-i Mesihat Ulema Sicil Dosyalarına Göre Osmanlinin Son Döneminde Görev Yapmis
Akseki Dogumlu Müftüler

AUTHORS: Selim Hilmi ÖZKAN

PAGES: 426-439

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/2219787>

Bâb-ı Meşihat Ulema Sicil Dosyalarına Göre Osmanlı'nın Son Döneminde Görev Yapmış Akseki Doğumlu Müftüler

Muftis Who Were Born in Akseki according to Ulama Registries of Meşihat Last Period of Ottoman Empire

Selim Hilmi Özkan^{1*}

* Sorumlu yazar
Corresponding author

¹Prof. Dr., Yıldız Teknik Üniversitesi, Türkiye
Prof. Dr., Yildiz Technical University, Turkey
shilmi@yildiz.edu.tr
ORCID ID <https://orcid.org/0000-0001-6381-8553>

Makale geliş tarihi / First received : 19.01.2022
Makale kabul tarihi / Accepted : 03.03.2022

426

Bilgilendirme / Acknowledgement:

Yazar aşağıdaki bilgilendirmeleri yapmaktadır:

- 1- Makalemizde etik kurulu izni ve/veya yasal/özel izin alınmasını gerektiren bir durum yoktur.
- 2- Bu makalede araştırma ve yayın etiğine uyulmuştur.

This article was checked by Turnitin. Similarity Index 18%

Atıf bilgisi / Citation:

Özkan, S. H. (2022). Bâb-ı meşihat ulema sicil dosyalarına göre Osmanlı'nın son döneminde görev yapmış Akseki doğumlu müftüler. *IBAD Sosyal Bilimler Dergisi*, (12), 426-439.

ÖZ

II. Abdülhamit döneminde yaklaşık olarak 35 bin memur istihdam edildi. Bu durumun bir sonucu olarak devlet idaresinde de kurumsallaşma ve bürokrasi ön plana çıktı. Bu sayede devlet idaresinin daha fazla merkezîyetçi bir görünüm kazanmakla birlikte memur istihdamı konusunda bir takım köklü değişiklikler de yapıldı. Bu değişikliklerden biri de memurların tercüme-i hâli niteliğindeki sicil kayıtlarının tutulmasıdır. Bu dönemde memurlar gibi Şeyhülislâmlık (Bâb-1 Meşihat) tarafından ulemânın da sicil kayıtları tutulmuştur. Bugün İstanbul Müftülüğü Şer'iyye Sicilleri Arşivi'nde toplam 6554 adet Ulema Sicil Dosyası bulunmaktadır. Dosyalarda ulemâya ait maaş cetvelleri, görev yaptıkları yerler, sağlık raporları, vefatından sonra kalanlara maaş bağlanmış ise bunları gösteren belge ve makbuzlar vardır. Ayrıca bu dosyalarda babasının ismi, şöhreti, lakabı, doğum yeri, ailesi ile ilgili bazı bilgiler de bulunmaktadır. Ulema Sicil Dosyalarında Akseki doğumlu altmış dört kişinin kaydı vardır. Bunlar kadı, naip, mahkemelerde kâtip ve muhafız, müftü, müderris, dersiam, camilerde din görevlisi olarak görev yapmışlardır. Bunlar arasında en çok nâib olarak görev yapan görevli vardır. Dosyaların genelinde de sicil kaydı olan en fazla nâib, ondan sonra müftü ve müderrisler gelmektedir. Akseki doğumlu meşihat personelinden beş tanesi müftü olarak görev yapmıştır. Bunlar Kavala Müftüsü Osman Efendi, Antalya Müftüsü Ahmed Hamdi Efendi, Akseki Müftüsü Mehmed Hilmi Efendi, Beyşehir Müftüsü Mehmed Hilmi Efendi ve Manavgat Müftüsü Ali Rıza Efendidir. Bu çalışmada Ulema Sicil Dosyalarına kayıtlı altmış dört kişiden müftü olarak görev yapan beş kişinin biyografilerini ortaya koymaya çalışacağız. Bu sicil dosyalarına İSAM Kütüphanesi Ulema Sicil Dosyaları Veri Tabanında ulaşılabilir. Biz de bu dosyaları İSAM Kütüphanesi veri tabanından elde ettik. Osmanlı ilmiyesinde görev yapan bu şahısların biyografileri sicil kayıtlarındaki metne sadık alınarak açıklamalı şekilde ortaya konmaya çalışıldı. Bununla birlikte biyografiler ortaya konurken memurların doğum tarihleri ve aile durumları, eğitim durumları, görev yerleri ve maaşları hakkında geniş bir değerlendirme yapılmaya çalışıldı. Memurların almış oldukları maaşlar dönemin fiyatları ile oranlanarak memurların yaşam standartları hakkında da bir izah yapıldı.

Anahtar kelimeler

Akseki, Ulema Sicil Dosyaları, Müftü, Bâb-1 Meşihat.

ABSTRACT

Approximately 35.000 officials were employed during the reign of Abdulhamid II. As a result of this situation institutionalization and bureaucracy stood out in the state administration. Because of this, the state administration gained a more centralized appearance and there had been some radical changes on the subject of officials employment. One of these changes was the registry records which possessed biographical features. Other than officials, ulema (scholar) registers were also kept by the office of Sheikh al-Islam (Bâb-1 Meşihat). Today there are a total of 6554 ulema registers files in Istanbul Muftiate Shari'a Court Records Archive. These files include the payroll sheets, places of duty, medical reports of ulema and if there inheritors, the documents which show the survivor's pension after the death of that ulama. Furthermore, in these files also include knowledge about the father and the family of the ulema, reputation, nickname and birthplace of the ulema. There are records of 64 ulema who were born in Akseki in the Ulema Registers Files. These ulema worked as qadis, naibs, shari'a court scribes and guards, muftis, muderris (teachers), dersiam (a type of muderris) and religious officials in mosques. Most of these ulema worked as naibs. The most frequent positions in the registers files after naib are mufti and muderris. Five of the ulema who were born in Akseki worked as mufti. These muftis are Osman Efendi the Mufti of Kavala, Ahmed Hamdi Efendi the Mufti of Antalya, Mehmed Hilmi Efendi the Mufti of Akseki, Mehmed Hilmi Efendi the Mufti of Beyşehir and Ali Rıza Efendi the Mufti of Manavgat. In this work the biographies of these five ulema who worked as muftis out of 64 who were recorded in the Ulema Registries are tried to be presented. These registry files can be reached through Library of İSAM Centre for Islamic Studies Ulema Registers Files Database. Same database has been used to acquire the registry files during the research process of this work. The biographies of these individuals who were a part of the Ottoman Ilmiye were tried to be presented in an annotated manner by adhering to the texts in the registry records. At the same time while the biographies are being presented, a broad assessment has been tried to be achieved about the birth dates of the ulema and their marital status, educational status, places of duty and their salaries. Also, the salaries has been compared to the market prices of that specific time period to explain the living standards of these ulema.

Keywords

Akseki, Ulema Registers Files, Mufti, Bâb-1 Meşihat

Giriş

İstanbul Şer'iyye Sicilleri Arşivi'nde 6835 adet Ulema Sicil dosyası bulunmaktadır. Bunlar Ulema Sicil dosyaları olarak adlandırılrsa da bu dosyalarda kayıtlı herkesin ulema olarak değerlendirilmesi doğru değildir. Dosyalarda şeyhülislam, müftüler, kadılar, nâibler, mahkeme-i şer'iyye görevlileri, kürsü şeyhleri¹, vaiz ve imamlar, şoförler, muhafızlar, santral memurları olmak üzere dini ve adli kurumlarda görev yapan herkesin kaydı vardır (Zerdeci, 1998, s. III).

Şer'iyye Sicilleri Arşivi'nde bulunan Ulema Sicil Defterleri 1919-1920 [h. 1338-1340] tarihleri arasında tutulmuştur. Sekiz adet olan bu defterlerde ilmiye mensubu olan memurların tercüme-i hallerine ilişkin bilgiler vardır. Bu defterler dışında esas biyografilerin yer aldığı ve Bâb-ı Meşihatta çalışan herkesin sicil kayıtlarının tutulduğu Ulema Sicil Dosyalarında daha fazla bilgi vardır. Bu dosyaların toplamı 6554 adettir. Bazı dosyaların bir kısmında 20, 30, 40 hatta 150-200 arası belge bulunmaktadır. Bu açıdan bunların değerlendirilmesi meşihat kurumunun bilhassa son dönem Osmanlı ulemasının sosyo-kültürel durumu ile birlikte meşihat makamının birçok yönünü aydınlatacak niteliktedir. Fakat bizim incelediğimiz dosyalarda bu kadar evrak bulunmamaktadır.

Memurların sicilleri Sicill-i Ahval Komisyonu'nun kurulduğu 5 Şubat 1879'dan sonra önce defterlere kaydedilmiş daha sonra dosya halinde tutulmaya başlanmıştır. İlk önce yetkili amirin onayından sonra defterlere kaydedilmiş daha sonra dosya halinde arşivlenmiştir. Sicill-i Ahvâl Komisyonu'nun kurulmasının akabinde tüm idari birimler ve nezaretler kendi bünyelerinde sicil şubelerini tesis etmişlerdir. Şeyhülislâmlık bünyesinde kurulan sicil şubesi ise "Bâb-ı Fetvâ Sicill-i Ahvâl Şubesi" ismini almıştır. Böylece şeyhülislamlığa bağlı memurların kayıtları meşihat makamı[şeyhülislamlık] tarafından tutulmuştur (Çetin, 2005; Sarıyıldız, 2004, s. 4vd). II. Meşrutiyet'in ilanından sonra Kanun-ı Esasi'ye göre her daire kendi memurunu kendisi seçeceğinden umumi sicil uygulamasına son verilerek 1909 yılından itibaren her memur için kendi dairesinde özel sicil dosyaları oluşturmaya başlamıştır. 28 Mayıs 1914 tarihli Sicill-i Ahval-i Memurin Nizamnamesinde bu dosyaların tutulma şekline bir düzenleme getirilmiştir. 19 Şubat 1924 tarihli Ahval-i Memurin Sicil Komisyonu aldığı kararla memurların tercüme-i hal varaka verme mecburiyeti yeniden düzenlenmiştir (Zerdeci, 1998, s. 9). Aynı zamanda matbu olarak hazırlanan tercüme-i hallerin nasıl doldurulacağı da yeniden düzenlenmiştir (Meşihat Arşivi, MŞH.SAİD, 230/7-1). Modern bir şekilde hazırlanmış olan bu dosyalarda ihtiyaç duyulan her bilgi vardır. Sicil dosyalarının geneline baktığımız zaman belli bir standart içerisinde tutulduğunu da görebiliriz.

Bu alanda çeşitli çalışmalar yapılmıştır. Ebu'l Ula Mardin tarafından hazırlanan Huzur Dersleri kitabında bu dosya ve defterler kullanılmıştır (Mardin, 2017, s. 282). Ayrıca Sadık Albayrak tarafından hazırlanan Son Devir Osmanlı Uleması adlı çalışmada bu sicil defterleri ve dosyaları kullanılarak Osmanlı ulemasının biyografileri çıkarılmıştır. Bu çalışma bugüne kadar bu alanda yapılan en kapsamlı çalışmadır. Hümeysra Zerdecî, Osmanlı Ulema Biyografilerinin Arşiv Kaynakları isimli yüksek lisans tezinde dosyalar üzerine analitik bir çalışma yapmıştır (Zerdeci, 1998, s. 7). Biz de bu çalışmada meşihat makamında görev yapmış 64 Aksekili görevli arasından müftü olarak hizmet eden beş kişinin biyografisi hakkında bir

¹ Cuma günleri selatin camilerde vaaz etmekle görevli din alimi en kıdemlisi ve ünlüsü Ayasofya Kürsü şeyhi idi (İpşirli, 2021, s. 433).

bilgi vermeye çalışacağız. Bu biyografilerin bir kısmı Sadık Albayrak tarafından sicil defterleri kullanılarak ele alınsa da bu çalışmada bundan farklı olarak dosyalardaki bilgiler kullanılmıştır. Albayrak'ın çalışmasında tüm biyografiler yoktur. Mesela müftülerden Mehmed Hilmi Efendi ve Ali Rıza Efendi Albayrak'ın çalışmasında ele alınmamıştır. Ele alınmamış olması bir eksiklik olarak değerlendirilmemelidir. Ayrıca bizim çalışmamızda müftülerin maaş durumları, geçim standartları, emeklilik sonrası yaşamları gibi konularda da bir değerlendirme ve karşılaştırma yapılmıştır. Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi kullanılarak yeni bilgi ve belgelere ulaşılmıştır. Bu anlamda Sadık Albayrak tarafından hazırlanan ulema sicil defteri bilgilerindeki bilgilerden daha fazla bilgi ve belgeye de ulaşılmıştır.

1. Aksekili Ulemâ

Ulema Sicil Dosyalarında kayıtlı Aksekili 64 memur bulunmaktadır. Bunlardan iki tanesi İbradı doğumlu olmakla birlikte Akseki doğumlular arasında gözükmektedir. İbradı Osmanlı döneminde Akseki'ye bağlı iken 1990 tarihine ilçe olmuştur. Ulema Sicil Dosyalarında İbradı doğumlu 121 adet memur vardır. Çalışmamızda İbradı doğumlu olan Ahmed Necip Efendi ve Mustafa Şükrü Efendi de müftülük yaptıkları için Aksekili müftüler ile birlikte değerlendirmeyi uygun bulduk.

Ulema sınıfına kayıtlı müftülerden Manavgat müftüsü olarak görev yapan Ali Rıza Efendi de bugün Gündoğmuş olan Eksere doğumludur. Ali Rıza Efendi'nin sicil kaydını doldurduğu yıllarda Ali Rıza Efendi'nin doğum yeri olan Eksere ile birlikte on dört köy coğrafi konumları itibari ile Akseki'ye bağlanmıştır. Fakat bu bağlanmadan dolayı bu köylerin halkı çok memnun olamamıştır. Bunun üzerine Akseki'ye bağlanan Karabul, Düşenbe, Karaisa, Sındırğa, Penbelik, Karadere, Kozagaç, Eksere, Serhenk, Senir, Omalas, Sünbüle, Narağacı ve Namaras köylerinin imam ve muhtarları 21 Temmuz 1914 tarihinde Teke mutasarrıflığı aracılığı ile dâhiliye nezâretine bir telgraf çekmişlerdir. Bu telgrafta üç yüz seneden beri Alâiye'ye bağlı olduklarını ve tüm resmi işlem ve ticari faaliyetlerinin Alâiye ile olduğunu ifade ederek, Akseki ile bağlantılarının olmadığı konusunda şikâyetçi olmuşlardır. Köylülerin bu şikâyeti dikkate alınarak Teke Meclis-i Umumisinde görüşülmüş ve (BOA, DH.İD, 183/-2/46; Özkan, 2011, s. 23) bu köyler tekrar Alâiye kazasına bağlanmıştır.

Akseki ulemânın görev dağılımına baktığımız zaman ilmiye ve adliyenin çeşitli kademelerinde görev yapmış oldukları görülür. Bunlardan Mahmud Hamid Efendi 1321 Ramazanından 1341 yılına kadar 20 yıl kadar Huzur Derslerine² katılarak Huzur-ı Hümayun Muhatabı olmuştur (Mardin, 2017, s. 283).

Tablo 1. Akseki Doğumlu Memurların Görev Dağılımı

Görevi	Adedi
Naib	36
Kâtip	9
Müftü	5
Müderres	3
Dersiam	2

² Huzur Dersi: Dönemin önde gelen ilim adamlarının sarayda padişahın huzurunda Kadı Beyzâvi Tefsirini okumak ve tartışmak üzere yaptıkları ilmi toplantıdır. Bu uygulama 1172 [1759 m.] Ramazan'ından bi'l-itibar uygulanmaya başlamıştır (Mardin, 2017, s. 15).

Muhzır	2
Kadı	2
Kürsü Şeyhi	1
Mahkeme-i Şeriyye Mukayyidi	1
Eytam Müdürü	1
Hademe	1
Huzur-ı Hümayun Muhatabı	1
TOPLAM	64

2. Aksekili Müftüler

Müftülük kurumu veya makamı farklı isim ve yapılarla birlikte İslam tarihi boyunca İslam devletlerinde var olan bir kurumdur. Osmanlı döneminde ise resmi olarak bu makama ilk atanan kimsenin 1425 yılında Molla Fenâri olduğu genel bir kabuldür. Her ne kadar resmi olarak müftü ya da şeyhülislamların atandığı tarihin 1425 ile başladığı kabul edilse de gerek Osmanlı'nın beylik dönemi gerek sonraki dönemi, yani imparatorluğa geçiş evresi boyunca, padişahların yanındaki manevi şahsiyetlerin bu tarz bir görevi ifa ettikleri bilinmektedir. Çünkü dine ait kuralların, sosyal yaşamda veya uygulamada nasıl kullanacağımızı açıklayan kimse olan daha sonra müftü olarak adlandırılacak bu kimseler, idari yapı ile din arasında bir bağ kurmuşlardır. Müftüler bunu yaparken de fetva yetkisini kullanmıştır. Kadılar ile benzer bir işlevi yürüten müftüler ile kadılar arasında belirgin farklar vardır. Müftüler kadılara göre daha sivil bir alanı ifade etmektedir. Daha açık bir ifade ile Müftü, şer'î ve örfî hukuka göre 'fetva' veren ve bu fetvanın ne gibi bir hüküm içerdiğini belirleyen kişidir. Kadı ise, Osmanlı yönetim birimlerinden olan *kazada* yargılama ve hüküm vermekle sorumlu olan kişidir. Yani, müftü "*şer'î hükmü açıklamak ve bunu haber vermekle*" mükelleftir, ancak kadı "*verilen hükmü icra etmekle*" görevlidir. Başka bir deyişle, müftünün söylemiş olduğu ya da vermiş olduğu fetva, Kur'an ve sünnette var olan dinî hükmün kapsamını belirtir. Kadı ise, bu kapsamda yargılama yapar ve cürmün hükmüne karar verir. Gerekirse infaz yetkisini kullanır (Sütçü, 2017, s. 460-464).

Müftüler Osmanlı idari yapılanması içerisinde meşihat makamına bağlı olarak görev yapmışlardır. 16. yüzyıl müftülük makamının yetki ve etkinlik bakımından, imparatorluğun gücü ile de orantılı olarak en güçlü ve etkili olduğu dönemdir. Zamanla makamın gücü ve etkinliği zayıflasa da önemini imparatorluğun dağılmasına kadar korumuştur. Osmanlı sınırları içerisinde görev yapan müftülere, halk tarafından saygı gösterilmiş ve hürmet edilmiştir. Müftüler, bulundukları yerlerde hem bir resmi devlet görevlisi hem de bir din görevlisi olarak bu saygı ve hürmetin muhatapları olmuşlardır (Sütçü, 2017, s. 469). Osmanlı son dönemlerinde taşra müftüleri seçimle iş başına gelmiştir. Bunun sebebi din siyasi alanın dışında tutulmaya çalışılmıştır. Mesela 1910 yılında İzmir müftülüğüne atanan Mehmet Rahmetullah Efendi ekseriyetin oyunu aldıktan sonra bu makama resmen atanmıştır (Albayrak, 1996, s. 277). Bilhassa II. Meşrutiyet döneminde dinin devlet hayatındaki konumu yeniden düzenlenmeye çalışılmıştır (Yakut, 2020, s. 30). Meşihat arşivlerinde II. Abdülhamit dönemi öncesinde müftülerin seçimle göreve geldiğine dair elimizde veri yoktur. Bu durumu Osmanlı son döneminde değişen sosyolojik ve politik şartlarla açıklamak mümkündür (İmamoğlu, 2019, s. 411).

Meşihat Arşivi Ulema Sicil Dosyalarında kayıtlı altmış dört meşihat personelinden beş tanesi Akseki doğumlu müftülerdir. İbradı nüfusuna kayıtlı 121 memurdan iki tanesi müftü olarak görev yapmıştır. Toplamda müftü olarak görev yapan yedi kişinin sicil kayıtlarındaki bilgileri esas alarak biyografilerini inceleyelim.

2.1. Osman Efendi

Osman Efendi 1843 tarihinde Akseki'nin İbradı nahiyesinin Ürünü karyesinde dünyaya gelmiştir. Babası Sipahi Osman Beyzade İsmail Bey'dir. İlk önce köyünde sıbyan mektebine gitmiştir. Daha sonra 1857 senesinde İstanbul'a gelerek Süleymaniye'de Çifteler Salis medresesine kayıt olarak Süleymaniye Camii'nde Alâiye'li Ali Rıza Efendi Hocanın derslerine devam etmiş ve ondan Arabi ilimler tahsil etmiştir. 1863 senesinde Cerrah Paşa'daki Gevherhan Sultan Medresesi'ne geçerek burada Fatih Cami'-i Şerifinde görevli El-Hac Hafız Şakir Efendi'nin derslerine devam ederek icazetname almıştır. Mekteb-i Nüvvâb'a³ devam ederek buranın imtihanlarını başarılı bir şekilde vermiştir. Türkçe⁴ okuyup yazabilmekte Arapçayı da anlamaktadır. Osman Efendi orta boylu, ela gözlüdür, bıyık ve sakalı kumraldır. Kendisinin herhangi bir özü yoktur.

Osman Efendi 1872 yılında 29 yaşında iken Kavala Kazası Şer'iyye Mahkemesi kâtipliğine tayin olmuş ve burada 1874 senesine kadar görev yapmıştır. Bu süre zarfında 1250 kuruş maaş almıştır. Eylül 1874'te 1120 kuruş maaşla Darıdere naipliğine tayin edilmiştir. Burada görevini tamamladıktan sonra bir yıl mülâzemette kalmış ve 1877 yılında Edirne Vilayetinde bulunan Hayrabolu naipliğine tayin olmuştur. Burada üç ay görev yaptıktan sonra 93 harbi sırasında Ruslara esir düşmüş ve bir ay esarette kalmıştır. Esareten kurtulduktan sonra bir müddet İstanbul'da kalarak tekrar Kavala kazasına dönmüştür. 7 Nisan 1879 senesinde tekrar Kavala müftülüğü görevine atanmıştır. Müftülük yaptığı dönemde 1 Şubat 1911 tarihinde Kavala müftüsü iken vefat etmiştir. Toplamda 34 yıldan fazla devlete hizmet etmiştir. Vefat ettiği dönemde Osman Efendi'nin son maaşı 400 kuruştur. Memuriyeti sırasında herhangi bir soruşturma geçirmeyip ceza almamıştır. 1883 yılında kendisine İzmir Payesi tevcih olunmuştur. 24 Eylül 1900 tarihinde kendisine üçüncü dereceden mecidiye nişanı, 27 Eylül 1905 tarihinde de Mahreç payesi verilmiştir (MŞH.SAİD, 1813; Albayrak, 1996, s. 196).

431

2.2. Ahmed Hamdi Efendi [Okur]

Hacı Bekir Sıdkı Efendi'nin oğludur. Annesinin isimi Ayşe'dir. 5 Kasım 1877 tarihinde Akseki'nin Fakihler mahallesinde dünyaya gelmiştir. Akseki rüştiyesine devam ettikten sonra Antalya Bâlibey mahallesinde Dağıstanlı Hacı İbrahim Efendi medresesinde Sarf, Nahiv, Mantık, Meanı ve Beyan, İlm-i Aruz, İlm-i Münazara, İlm-i Kelam, Tarih, Hesap, Coğrafya ve Sanat gibi derler almıştır. Hacı İbrahim Efendi'den 1906 yılında icazet almıştır. Türkçe ve Arapça okuyup yazabilmektedir. Orta boylu olup gözlerinin rengi kestane, sakalı ise beyazdır. Kendisinin herhangi bir eksikliği yoktur.

³ Tanzimat döneminde yeniden düzenlenen ilmiye teşkilâtı bünyesinde kadılık yerine oluşturulan ve "nâib" denilen şer'î hâkimlerin yetiştirilmesi amacıyla kurulan bu mektep daha sonra Mekteb-i Kudât adıyla tanınmıştır. Sultan II. Abdülhamid döneminde 10 Aralık 1883 tarihli bir düzenlemeyle Muallimhâne-i Nüvvâb'ın adı Mekteb-i Nüvvâb olarak değiştirildi. Eğitim süresi de iki yıldan dört yıla çıkarıldı (Yurdakul, 216, s. 216).

⁴ Türkçe anadilleri olmakla birlikte kendi el yazıları ile kaleme aldıkları tercüme-i hallerinde geçmektedir. Bazıları ise lisan-i Osmani olarak yazmışlardır. Onun için burada buna da yer verilmiştir.

22 Temmuz 1909 yılında Antalya'da Aşıkdoğan mahallesinde bulunan Yahya Efendi Medresesi müderrisliğine tayin olmuştur. 10 Nisan 1912 tarihinde Osmanlı donanmasının te'min-i terfihi için kurulan cemiyetin reisliğine tayin olmuştur. 25 Kasım 1914 tarihinde Teke Sancağı Meclis-i Umumî Azalığına seçilmiştir. İki üç ay sonra da Antalya müftüsü olarak tayin olmuştur. Ahmet Hamdi Efendi Antalya müftülüğü sırasında 1916 Haziran'ında sağlık sorunları nedeniyle bir ay izin almış ve bu iznini Korkuteli kazasında geçirmiştir.

Ahmed Hamdi Efendi Anadolu işgaline karşı oluşturulan Antalya Müdafaa-i Hukuk Cemiyetinin de önde gelen kişiliklerinden birisidir. Bunun üzerine Antalya Belediye Reisi Mustafa Efendi ve arkadaşları tarafından görevini kötüye kullandığı gerekçesi ile meşihat makamına şikâyet edilmiştir. Bunun üzerine Ahmed Hamdi Efendi müftülük görevinden azledilmiştir (MŞH.SAİD, 2636; Albayrak, 1996, s. 196). Uzun yıllar müftülük görevlerinde bulunan Ahmet Hamdi (Okur) Efendi "*Çil Müftü*" namıyla da bilinir. Ahmet Hamdi Efendi Millî Mücadele yıllarında vatansever Antalya halkının önünde yer almış ve pek çok yararlılıklar ortaya koymuştur (Çeltikci, 2015, s. 88). Ahmed Hamdi Efendi Cumhuriyetin ilanından sonra 14.12.1923-01.03.1924 tarihleri arasında İmam-Hatip Mektebi'nde ulum-i diniyye ve ahlâk öğretmenliği görevlerinde bulunmuştur. 01.02.1926 tarihinde başladığı Antalya il vaizliği görevinden 03.07.1943 tarihinde emekli olmuştur. 31.05.1952 tarihinde ikinci defa Antalya il müftüsü olarak memuriyete yeniden dönen Ahmet Hamdi Efendi Antalya il müftüsü iken 09.08.1953 tarihinde vefat etmiştir (<https://antalya.diyanet.gov.tr>, 2022).

2.3. Mehmed Hilmi Efendi

Akseki müftüsü olan Mehmed Hilmi Efendi 1842 tarihinde Akseki'de doğmuştur. Müderris olan babası Şeyh Mustafa Efendi Karacaoğulları olarak bilinmektedir.

432

Köyünde sıbyan mektebini bitirdikten sonra Hacı Mehmet Bey Medresesine devam ederek Boşnakzâde Hacı Mehmed Efendi'den ilim tahsil etmiştir. Burada Molla Cami'ye kadar okuduktan sonra 1858 tarihinde Konya'da İrfaniye Medresesine kayıt olmuştur. Burada Laz Hacı Ali Efendi'nin derslerine devam ederek Mantık ve İşagücü dersleri almıştır. 1864 yılında Akşehir Çukur Medresesine kaydolmuş ve burada Burdurlu Mehmet Salim Efendi'den Şerh-i Akaid, Meani ve Şifa gibi dersler almıştır. Daha sonra tekrar 1868 yılında Konya'ya gelerek Yılanlı, İrfaniye ve Ziyaiyye medreselerine devam ederek 1877 yılında Kadınhanlı Hacı Hüseyin Feyzi Efendi'den icazet almıştır (Albayrak, 1996, s. 185).

Mehmed Hilmi Efendi'ye 1901 yılının haziran ayında İbtidaî Hariç Edirne Müderrisliği tevcih olunmuştur. 1919 yılı başlarında Musile-i Süleymaniye müderrisliğine terfi etmiştir. Doğduğu köyde bulunan Boşnak Mehmet Reşit Paşa Medresesinde ders okuturken 1899 yılında Akseki kazası müftülüğüne tayin olmuştur. Akseki müftüsü olarak 1919 yılının Ağustosuna kadar görev yapmıştır (Albayrak, 1996, s. 185).

Teke mutasarrıflığı Mehmed Hilmi Efendi'nin müftülük yapamayacak kadar yaşlı olduğu için emekliliği konusunda Meşihat makamına 15 Haziran 1919 tarihinde bir yazı yazmıştır. Çünkü Mehmed Hilmi Efendi 80 yaşlarındadır. Bunun üzerine Mehmed Hilmi Efendi 13 Temmuz 1919 tarihinde emekliye sevk edilmiştir. Emekliye ayrıldığı için 56 kuruş zimmet çıkmıştır. Mehmed Hilmi Efendi 65 yaşında devlet hizmetine girmiş ve 21 yıl 12 gün hizmet etmiştir. 1899'dan 1910 yılına kadar 10 yıl iki ay maaş almadan hizmet etmiştir. İlk memuriyete girişi 1910 olduğu için normal şartlarda emekli maaşını hak etmemiştir. Fakat yine de emekli maaşı olarak kendisine önce 110 kuruş bir süre sonra 90 kuruş zamlı 200 kuruş ödeme yapılmıştır.

Mehmed Hilmi Efendi 1900 yılından 1910 yılına kadar maaş almadan görev yapmıştır. Daha sonra ise 1910 yılından 1918 yılına kadar 400 kuruş, 1918 yılında da 600 kuruş maaş almıştır. Aynı yıl içerisinde maaşına 100 kuruş daha zam yapıldığı için maaşı 700 kuruşa çıkmıştır (MŞH.SAİD, 184/14).

2.4. Mehmed Hilmi Efendi

Mehmed Hilmi Efendi 1840 tarihinde Akseki'nin Fakihler mahallesinde dünyaya gelmiştir. Babası Halil Efendi ticaretle meşguldür. Akseki iptidaisinden sonra Akşehir ve Konya'da tahsiline devam etmiştir. Konya müftüsü Hüseyin Feyzi Efendiden 1873 yılında icazet almıştır. Arapça Farsça ve Türkçe konuşup yazabilmektedir. Herhangi bir eser kaleme almamıştır. 25 Kasım 1874 tarihinde Beyşehir Kazası müftülüğünde göreve başlamıştır. 26 Nisan 1885 tarihinde Hicaz taraflarına gönderilse de tekrar 16 Ocak 1888 tarihinde Beyşehir müftülüğüne tayin olmuştur. Herhangi bir rütbe ve nişan almamıştır. Memuriyet ile ilgili soruşturma geçirmemiştir.

Mehmed Hilmi Efendi müderris-i kiramdan olup Hanefi mezhebine mensuptur. Sicil kaydında eşkâli ile ilgili bilgi de vardır. Buradaki bilgilere göre Mehmed Hilmi Efendi orta boylu, ela gözlü, siyah sakallı olup herhangi bir kusur ve özrü yoktur. Mehmed Hilmi Efendi'nin dosyasında oturduğu ev ve sokak bilgileri yazılmış fakat maaş durumu ile ilgili bir bilgi yoktur (MŞH.SAİD, 189/19).

2.5. Ali Rıza Efendi

Ali Rıza Efendi 6 Nisan 1881 tarihinde bugün Gündoğmuş ilçesinin merkezi olan Eksere köyünde dünyaya gelmiştir. Sicil kaydına tercüme-i halini yazarken Sülles Nahiyesi yakınlarındaki Eksere karyesinde dünyaya geldiğini ifade etmiştir. Fakat sicil kaydında Akseki doğumlu olarak işlenmiştir. Tercüme-i halin açıklama kısmında ise Eksere köyünün Alâiye Sancağının Düşenbe Nahiyesine bağlı olduğu ifade edilmiştir. Babası Mehmed Naim Efendi dersiam olup şöhreti Kara Ali Efendizâde'dir. Naim Efendi aynı zamanda medresenin yanında bulunan mescitte fahri olarak imamlık ta yapmaktadır. Annesinin ismi Şehriban'dır. Mezhebi kısmına İslam yazan Ali Rıza Efendi, tercüme-i haline ailesinin bilinen bir sülaleye mensup olmadığını beyan etmiştir. Lisan-ı Osmani ve Arapça konuşup yazabilmektedir. Herhangi bir eser kaleme almamıştır. Memuriyet ile ilgili soruşturma geçirmemiştir. Ali Rıza Efendi orta boylu, ela gözlü, buğday tenli olup herhangi bir kusur ve özrü yoktur.

Ali Rıza Efendi sıbyan mektebinden sonra babasının müderrislik yaptığı Naim Efendi medresesine devam etmiştir. Burada 1892 tarihine kadar Sarf, Nahiv ve Mantık eğitimi almıştır. Daha sonra Konya medresesinde 1903 senesine kadar dersiamlardan Yalvaçlı Ömer Hacı Efendinin derslerine devam ederek *Ulûm-ı âliye* (yüksek ilimler) ve Sarf, Nahiv, Belâgat gibi *Ulûm-ı eliy*e (vasıta ilimler) tahsil etmiştir. Ömer Hacı Efendiden 26 Haziran 1904 tarihinde icazetname almıştır. 1 Nisan 1916 tarihinde oluşturulan Manavgat Müftülüğüne 21 Şubat 1917 tarihinde atanmıştır (MŞH.SAİD, 3933).

Manavgat Müftüsü Ali Rıza Efendi Manavgat Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin kurulmasında öncülük etmiştir. Cemiyet bölgede İstiklal Harbi adına halkı aydınlatmak ve İstiklal Harbine katkı sağlamak, yardım toplamak ve toplanan yardımları Ankara'ya veya ihtiyaç duyulan bölgelere göndermek gibi önemli görevler yapmıştır (Çeltikci, 2015, s. 100).

2.6. Ahmet Necip Efendi

Macarzâde Hacı Mustafa Ağa'nın oğlu olup 1863 yılında İbradı nahiyesinde doğmuştur. İbradı'da İbtidâî ve Rüştîye mekteplerine devam ederek 27 Haziran 1881 tarihinde iyi derece ile şahadetname almıştır. Bir miktar Arapça da bilen Ahmed Necip Efendi Türkçe okuyup yazabilmektedir. 1886 tarihinden 1892 tarihine kadar Seyitgazi, iki sene kadar da Beyşehir Kireli nahiyesi naipliğinde bulunmuştur. 8 Ağustos 1899 tarihinden 26 Temmuz 1908 tarihine kadar İbradı nahiyesi naipliği görevinde bulunmuştur. İbradı nahiyesi naibliği yaparken kısa bir süre nahiye müdürlüğüne de vekâlet etmiştir. Kastamonu müftülüğüne atanmadan önce Silvan kadılığı da yapmıştır (Albayrak, 1996, s. 249).

2.7. Mustafa Muhlis Şükrü Efendi

Mustafa Şükrü Efendi, Sipahi Osman Beyzade olarak bilinen İsmail Bey'in oğludur. 1851 tarihinde İbradı kasabasının Ürünü karyesinde dünyaya gelmiştir. Köyünde mektebi iptidaiye bitirdikten sonra Davutpaşa medresesinde Sarf, Nahiv, Mantık, Kavaid, Coğrafya ve İlmi Hesap gibi dersler okumuştur. Bu medreseden sonra Mekteb-i Mülkiyeye devam etmiştir. Buradan mezun olduktan sonra Cerrahpaşa medresesinde Fatih dersiamlarından Alâîye'li Abdullah Fehmi Efendi'den icazet almıştır. 1880 yılının Temmuz'unda girdiği naiblik sınavını kazanmıştır. Türkçe ve Arapça okuyup yazabilmektedir.

1880 yılında Halep vilayetinde bulunan Ebu Kemal kazası naibliğine 400 kuruş maaşla atanmıştır. Rakka, Re'su'l-Ayn, Göynük, Yalvaç Karaağacı (Şarki Karaağaç), Yıldızeli, Akdağmadeni, Sarışaban, Karaisalı ve Uluborlu kazalarında naiblik görevlerinde bulunmuştur. 25 Mayıs 1910 yılında vefat etmiştir (MŞH.SAİD, 2669; Albayrak, 1996, s. 132).

Tablo 2. Akseki Doğumlu Müftülerin Maaş ve Eğitim Durumları

S.N	Adı-Lakabı-Şöhreti	Doğum Tarihi	Görevi	Okuduğu Okullar	Bildiği Diller	Maaşı
1	Osman Efendi	1843	Kavala Müftüsü	Sıbyan, Medrese, Mekteb-i Nüvvâb	Arapça	400
2	Ahmed Hamdi Efendi	1877	Antalya Müftüsü	Rüştîye, Medrese	Arapça	
3	Mehmed Hilmi Efendi	1842	Akseki Müftüsü	Sıbyan, Medrese		400, 600, 700
4	Mehmed Hilmi Efendi	1840	Beyşehir Müftüsü	İbtidâî, Medrese	Arapça, Farsça	
5	Ali Rıza Efendi	1881	Manavgat Müftüsü	Sıbyan, Medrese	Arapça	
6	Ahmet Necip Efendi	1863	Kastamonu Müftüsü	İbtidâî, Rüştîye	Arapça	
7	Mustafa Şükrü Efendi	1851	Karaağaç Müftüsü	İbtidâî, Medrese, Mekteb-i Mülkiye	Arapça	400, 500, 750, 1000, 900, 1125

3. Aksekili Müftülerin Eğitim, Ekonomik ve Sosyal Durumları

Akseki doğumlu müftüler sıbyan ve ibtidaî mekteplerinden sonra medrese eğitimine devam etmişlerdir. Osmanlı bürokrasisinde memurların mesleğe başlayabilmesi için Osmanlı Türkçesi ile yazabilmeleri neredeyse temel koşuldu. Akseki doğumlu memurların hemen hemen hepsi iptidai ve sıbyan mektebinden sonra bir üst eğitim kurumuna devam etmiştir. Osman Efendi Mekteb-i Nüvvâb, Mustafa Şükrü Efendi Mekteb-i Mülkiye, Ahmet Necip Efendi ise rüştiyeye devam etmiştir. Bu memurlardan hepsi Osmanlıca yazabilmenin [kitabet] yanı sıra ikinci bir dil olarak Arapça konuşup ve yazabilmektedirler. Beyşehir müftüsü Mehmet Hilmi Efendi ayrıca Farsça da bilmektedir. Ancak batı dillerinden birini bilen yoktur. Dâhiliye ve Hariciye sicillerine kayıtlı memurların batı dillerinden Fransızca'yı da bildiklerini söyleyebiliriz. Mesela Sicill-i Ahval defterine kayıtlı Merzifon doğumlu 45 memurdan on biri en az bir yabancı dil bilmektedir. Bu on bir memurdan beş tanesi ise birden fazla yabancı dil bilmektedir. Memurlardan beşi Ermenice, biri İtalyanca, altısı Fransızca, üçü Arapça, ikisi Farsça, biri İngilizce bilmektedir (Özkan, 2010, s. 542). Osmanlı eğitim sistemi memurların bilhassa Arapça ve Farsça öğrenmeleri ve bilmelerini zorunlu kılmaktaydı. Dersler ve ders kitapları Arapça olmakla birlikte ders anlatımları Türkçe idi. Batı dillerinden de Fransızca birinci tercihti (Findley, 2011, s. 209). Akseki doğumlu müftüler aldıkları eğitim ve görev tercihleri gereği Arabi ilimlerden Sarf ve Nahiv ders olarak Emsile, Bina, Avamil, Maksud, İzhar, Mantık, İsağüci, Tarih, Coğrafya, Hesap gibi dersler okumuşlardır. Bunun için Arapçayı çok rahat konuşup anladıklarını söyleyebiliriz. Pratik açıdan akıcı konuşmalar da metin üzerinden çok rahat tercüme yapabilmekte ve okuduklarını anlayabilmektedirler. Medresede yetişen alimlerden birçoğu eserlerini Arapça vermişlerdir (İpşirli, 2021, s. 327).

Devlet hizmetlerinin verimli şekilde yerine getirilebilmesi için görev yapan memurların ekonomik durumları ve yaşam standartları önem arz etmektedir. Osmanlı Devleti'nin hizmet bedeli karşılığında kendine özgü bir maaş sistemi olsa da XIX. yüzyıla kadar standart ve bugünkü modern anlamda bir maaş sistemi yoktu. XIX. yüzyılın ortalarından itibaren memurlara maaş ödemesi belli bir standart içerisinde yapılmaya başlamıştır. Akseki doğumlu memurların ekonomik durumları hakkında bilgi verebilmek için XIX. yüzyılın ikinci yarısında Osmanlı Devletindeki geçim standartları hakkında bir kıyaslama yapmak gerekmektedir. Bugün için elimizdeki en iyi veriler, aylık işçi ücretlerinin 1870'lerin başında 250 kuruş, 1908'lerde 350 kuruş kadar olduğunu göstermektedir (Findley, 2011, s. 345). Mesela 1911 yılında vilayet maarif müdürlüğü Maarif Nezaretine sunmuş olduğu bir arzında Ortahisar kazası gayr-i Müslim mekteb-i iptidai mualliminin maaşını 150 kuruş olarak belirtmiştir (BOA, MF. HUS, 12/94). 1914'lü yıllarda orta düzeyde bir memurun bütçesi 235,25 kuruş olarak verilmiştir. Bu hazırlanan bütçeye tütün, ulaşım ve konaklama giderleri ilave edilmemiştir. Aynı yıllarda İstanbul Ticaret Odası tarafından hazırlanan raporda orta halli bir ailenin geçim standardı 945 kuruş olarak belirlenmiştir. Bu bütçeye 150 kuruş kira bedeli dâhil edilmiş fakat tütün ve ulaşım giderleri ilave edilmemiştir. Bir Düyun-ı Umumiye yetkilisi 1906 yılında taşrada çalışan bir memurun maaşının en az 400 kuruş olması gerektiğini ifade etmiştir. 1902 yılında ise emekli olan bir Osmanlı memurunun 5 liraya yani 540 kuruşa geçinebileceği ifade edilmektedir (Findley, 2011, s. 347-349).

Yapılan araştırmaları incelediğimiz zaman XIX. yüzyılın sonları ile XX. yüzyılın başlarında memurların geçim standardının 1.000 kuruş civarında olduğunu söyleyebiliriz. 1912 yılında hazırlanan bir raporda, Hariciye Nezareti'nin nitelikli memur istihdamı için maaşların en az

1.500-2.000 kuruş arasında olması gerektiği ifade edilmektedir. Başka bir kurumun genel müdürü, emrinde çalışanların 800-1.000, 1.000-1.200, 1.200-1500 ve 1.500-2.500 kuruşluk maaşlara göre istihdamını savunmaktadır (Findley, 2011, s. 448).

Antalya müftüsü olarak görev yapan Ahmet Hamdi Bey'in sicil dosyasında çıkan bir belgede 22 Temmuz 1914 yılında kadı 1400, eytam müdürü 750, müftü 700, başkâtip 600, nahiye naibi 500, ikinci kâtip ve mukayyid 300, müderris 250, muhızır 150, Odacı 100 kuruş maaş almaktadır (MŞH.SAİD, 184/4-4). Buna göre Antalya'da görev yapan meşihat makamında görevli memurların 1914 yılında hepsinin 1000 kuruşun altında maaş aldıklarını görmekteyiz. Sadece kadı bin kuruşun üzerinde maaş almaktadır. Aynı zamanda maaşlar arasında çok büyük fark vardır.

XIX. yüzyılın sonları ile XX. yüzyılın başlarında 1 kıyye pirinç 2 kuruş, 1 kıyye et 5 kuruş, 1 kilo zeytinyağı 6 kuruş, 1 kıyye üzüm 2 kuruş, 1 kıyye şeker 3 kuruş civarındadır. XIX. yüzyılın sonlarında meşihat personelinin 400 ile 750 kuruş arasında maaş aldığını düşünür isek bir memur bir aylık maaşı ile 80 ile 150 kg arasında et alabilmektedir. O dönemde en düşük memurun veya tahmin edilen işçi maaşı üzerinden bir hesaplama yapacak olursak. [en düşük memurun 250-300 kuruş maaş aldığını düşünelim] 300 kuruş maaş alan bir memur aylık kazancı ile 60 kg et alabilmektedir. O dönemde hemen hemen tüm meşihat personeli odacı ve muhızır hariç memuriyetlerinin bir döneminde 250 kuruş maaşın üzerine çıkmışlardır. Farklı bölgeden örnek vermek gerekirse 1872 yılında Göynükte bir koyun 30 kuruş civarındadır. Bir meşihat personeli XIX. yüzyılın sonlarında ortalama 13 ile 25 civarında koyun alabilmektedir (Özlü, 2006, s. 41).

Sonuç

Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde Bâb-ı Meşihat'ta görev yapan Akseki doğumlu 64, İbradı doğumlu 121 memur vardır. Bunlardan yedi tanesi müftü olarak görev yapmıştır. Bu müftülerden beş tanesi Akseki, 2 tanesi İbradı doğumludur. Sicil kayıtlarında memurların aile durumları, eğitimleri, devlete olan hizmetleri hakkında önemli bilgiler vardır. Bu kayıtlar Akseki yerel tarihi ve aile tarihiyle ilgilenen kişiler için temel kaynak niteliğindedir.

İncelemiş olduğumuz kayıtlardan Akseki doğumlu memurların hepsinin ilköğrenimlerini tamamladıktan sonra bir üst eğitim kurumuna ve medreseye devam ettiğini söylemek mümkündür. Bu anlamda bu kimseler mesleki görevlerini yerine getirecek bir eğitim almışlardır. Sicil bilgilerindeki belgelere göre bu müftülerin Osmanlı coğrafyasının çeşitli yerlerinde görev yaptıktan sonra kendi memleketine yakın yerleri tercih etmiş olduklarını anlıyoruz. Genel anlamda memurların özelde ise müftülerin mesleklerine ve maaşlarına bakılmak suretiyle ilgili zaman diliminde Akseki ve çevresinin sosyal ve ekonomik düzeni ve memurların ve müftülerin içinde bulunduğu geçim şartlarına da ulaşabilmekteyiz. Müftülerin aile ve soy kütüklerine bakarak sosyal çevreleri ve statüleri hakkında da bilgi elde edilmektedir.

KAYNAKÇA

Arşiv Vesikaları

Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi[BOA, DH.İD], 183/-2/46.

BOA, MF. HUS, 12/94.

Meşihat Arşivi, [MŞH.SAİD], 184/14; 189/19; 230/7-1; 1813, 2636, 2669, 3933

Diğer Kaynaklar

Albayrak, S. (1996). *Son devir Osmanlı uleması*, 3-4. İstanbul Büyükşehir Belediyesi Yayınları.

Çeltikci, O. (2015). İstiklal harbinde Antalya ve havalisinde kurulan Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti ve faaliyetleri. *Uluslararası Sosyal ve Eğitim Bilimleri Dergisi*, 2(4), 83-106.

Çetin, A. (2005). Sicill-i ahvâl defterleri ve dosyaları hakkında bir araştırma. *Vakıflar Dergisi*, (29), 87-104.

Findley, C. V. (2011). *Kalemiyeden mülkiyeye Osmanlı memurlarının toplumsal tarihi*. G. Ç. Güven (Çev.). Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

<https://antalya.diyanet.gov.tr>

İmamoğlu, İ. H. (2019). Osmanlı son dönemi Karabük ve çevresi müftü atamaları ve toplumsal hayat. *Uluslararası Geçmişten Günümüze Karabük ve Çevresinde Dini, İlmi ve Kültürel Hayat Sempozyumu* (ss. 410-420). Karabük Üniversitesi Yayınları.

İpşirli, M. (2021). *Osmanlı ilmiyesi*. Kronik.

Mardin, E. (2017). *Huzur dersleri, II-III*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.

Özkan, S. H. (2010). Osmanlı Devleti'nin son döneminde Merzifonlu memurlar (1879-1909). Hasan Babacan (Ed.). *Geçmişten günümüze Merzifon içinde*. (ss. 539-554). Merzifon Belediyesi Kültür Yayınları.

Özkan, S. H. (2011). *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Gündoğmuş (Kise ve Nağlu nahiye)*. Alanya Ticaret Odası.

Özlü, Z. (2006). XVIII. ve XIX. yüzyılda Göynükte fiyatlar. *Bilig*(39), 127-162.

Sarıyıldız, G. (2004). *Sicill-i Ahval Komisyonu'nun kuruluşu ve işlevi*. Der Yayınları.

Sütçü, M. S. (2017). Osmanlı Devleti'nde müftülük kurumu: Anadolu müftüleri. *Tarih Okulu Dergisi*, (32), 459-536.

Yakut, E. (2020). *Osmanlı Devleti'nin son yıllarında meşihat, adliye maarif ve hilafet 1918-1922*. Kitabevi.

Yurdakul, İ. (2016). Mekteb-i nüvvâb. *DİA, Ek-2*. Türkiye Diyanet Vakfı.

Zerdeci, H. (1998). *Osmanlı ulema biyografilerinin arşiv kaynakları*. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

EK-1. Akseki Doğumlu Meşihat Makamı Personeli

S.N	Adı-Lakabı-Şöhreti	Baba Adı-Lakabı-Şöhreti	Doğum Tarihi	Son Yaptığı Görev
1	Abdullah Efendi	Emin Efendi	1868	Anamur Şeriyeye Mahkemesi Muhzırı
2	Abdullah Nuri Efendi	Mehmed Emin Efendi	1857	Gülnar Şeriyeye Mahkemesi Baş Kâtibi
3	Abdurrahman [Hilmi] Efendi	Hafız Mehmed Efendi	1859	Akseki Mecidiye Medresesi Müderrisi
4	Abdurrahman [Nafiz] Efendi	Mustafa Efendi	1862	Boyabat Naibi
5	Abdurrahman Fazlı Efendi	Kesmirizâde Zeynelabidin Efendi	1836	Yozgat Naibi
6	Abdurrahman Hilmi Efendi	Hasan Ağa	1870	Turgutlu Müderrisi
7	Abdurrahman Nafiz Efendi	Mehmed Neşet Efendi	1879	Karasu Nahiyesi Naibi
8	Abdulgaffar Efendi	Veliyüddin Zihni Efendi, Hacı Osman Efendizade	1831	Ayaş Naibi
9	Ahmed Hamdi Efendi	Hacı Bekir Sıdkı Efendi	1877	Antalya Müftüsü
10	Ahmed Niyazi Efendi	Zeynelabidin Efendi	1838	Marmaris Naibi
11	Ahmed Niyazi Efendi	Hacı Ahmed Efendi	1848	Sandıklı Kazasına Tabi Şeyhlu Naibi
12	Ahmed Ragıb Efendi	Mehmed Nuri Efendi	1842	Alpak Naibi
13	Ahmed Rifat Efendi	Osman Sabit Efendi	1867	Palamut Nahiyesi Naibi
14	Ahmed Rüşdü Efendi	-	1857	Yelkesi Naibi
15	Ahmed Tevfik Efendi	İsmail Ağa	1869	Torul Naibi
16	Ali Efendi	Süleyman Efendi	1863	Eyüp Sultan Camii Kürsü Şeyhi
17	Ali Rıza Efendi	Veliyüddin Efendi	1856	Mecidözü Naibi
18	Ali Rıza Efendi	İsmail Efendi	1865	Kastamonu Hamidiye Naibi
19	Ali Rıza Efendi	Mehmed Nuri Efendi	1821	Tavas Naibi
20	Ali Rıza Efendi	Mehmed Naim Efendi	1881	Manavgat Müftüsü
21	Ali Şevki Efendi	Mehmed Efendi	1837	Söke Naibi
22	El-Hac Yahya Niyazi Efendi	Hacı Mehmed Efendi (Nüvvabdan)	1848	Koçhisar Naibi
23	Hacı Mehmed Rifat Efendi	Mehmed Derviş Ağa	1832	Fatih Dersiamlarından
24	Hafız Ali Şevki Efendi	Mehmed Efendi	1837	Naib
25	Halil Haşmet Efendi	Haşmet Efendi	1877	Cihanbeyli Nahiyesi Naibi
26	Hamid Enver Efendi	Halil Efendi	1884	Akseki Şeriyeye Mahkemesi Kâtibi
27	Hasan Fehmi Efendi	Musa Kazım Efendi (Ulemadan)	1871	Kassami Umumiye Ketebesinden
28	Hasan Fehmi Efendi	Hüseyin Şükrü Efendi	1876	Senirkent Nahiyesi Naibi
29	Hüseyin [Hasan] Hüsnü Efendi	Bekir Ağazâde Ali Efendi	1846	Sofulu Naibi
30	Hüseyin Hilmi Efendi	Mehmed Efendi	1881	Dersiamdan
31	Hüseyin Hüsnü Efendi	Mustafa Asım Efendi	1850	Siirt Naibi
32	Hüseyin Şükrü Efendi	Hacı Hüseyin Efendi	1887	Silifke Şeriyeye Mahkemesi Ketebesinden

33	İbrahim Efendi	Mehmed Efendi	1852	Nazilli Şer'iyye Mahkemesi Kâtibi
34	İbrahim Efendi	Ahmed Ağa	1871	Sur Şer'iyye Mahkemesi Mukayyidi
35	İbrahim Hakkı Efendi	Mehmed Ağa	1889	Gümüşabad Nahiyesi Naibi
36	İbrahim Hakkı Efendi	Mehmed Ağa	1889	Gerede Şer'iyye Mahkemesi Ketebesinden
37	İlyas Cevdet Efendi	Mehmed Suhudi Efendi	1879	Akseki Eytam Müdürü
38	İsmail Hakkı [Hilmi] Efendi	Mehmed Esad Efendi	1882	Kuyucak Naibi
39	Mahmud Hamid Efendi	Ali Efendi	1843	Fatih Dersiamlarından, Huzuru Hümayun Muhatabı
40	Mehmed Alım Efendi	Mahmud Şemseddin Efendi	1854	Kalecik Naibi
41	Mehmed Arif Efendi	Muhsin Zade Mehmed Ağa	1879	Ceyhan Şer'iyye Mahkemesi Baş Kâtibi
42	Mehmed Edib Efendi	Mehmed Ağa	1882	Alâiye Şer'iyye Mahkemesi Hademesi
43	Mehmed Hilmi Efendi	Şeyh Mustafa Efendi	1842	Akseki Müftüsü
44	Mehmed Hilmi Efendi	Halil Efendi	1840	Beyşehir Müftüsü
45	Mehmed Nazif Efendi	Abdullah Hadi Efendi (Nüvvabdan)	1851	Tarsus Naibi
46	Mehmed Rifat Efendi	Mehmed Efendi, Hacı Muradzâde	1852	İlgın Naibi
47	Mehmed Rifat Efendi	Mehmed Sadık Efendi	1868	Bala Şer'iyye Mahkemesi 2. Kâtibi
48	Mehmed Sadık Efendi	İsmail Hakkı Efendi	1835	Milas Naibi
49	Mehmed Said Efendi	Mehmed Tevfik Efendi	1842	Söke Naibi
50	Mehmed Said Efendi	Abdülcelil Efendi	1849	Kalecik Naibi
51	Mehmed Şakir Efendi	Şeyh Mehmed Efendi	1866	Sungurlu Kadısı
52	Mehmed Tahir Efendi	Halil Efendi (Esnaftan)	1859	İğdır Maa Kardiç Naibi
53	Mehmed Vehbi Efendi	Abdurrahman Efendi	1850	Muğla Naibi
54	Muhsin Danış Efendi	Halil Ağa	1893	Akseki Şer'iyye Mahkemesi Muhzırı
55	Mustafa Hakkı Efendi	Ahmed Rüşdü Efendi	1872	Ödemiş Müderrisi
56	Mustafa İzzet Efendi	Halil Efendi	1836	Turgutlu Naibi
57	Mustafa İzzet Efendi	Hacı Abdurrahman	1837	Yenişehir Naibi
58	Mustafa Mesud Efendi	Halil Efendi	1840	Sandıklı Naibi
59	Mustafa Şerif Efendi	Abdurrahman Niyazi Efendi	1830	Haymana Naibi
60	Mustafa Şükrü Efendi	Sadık Efendi	1853	Kireli Nahiyesi Naibi
61	Osman Efendi	Sipahi Osman Beyzade İsmail Bey	1843	Kavala Müftüsü
62	Osman Sabit Efendi	Molla Hüseyin Şükrü Efendi	1854	Mahmud Paşa Şer'iyye Mahkemesi Kadısı
63	Şerafeddin Mahmud Efendi	Ahmed Nazif Efendi	1880	Marmaracık Nahiyesi Naibi
64	Yusuf Rifat Efendi	Gürcüzade Osman Efendi	1881	Salihli Şer'iyye Mahkemesi Baş Kâtibi